

НЕЗАБУТНЄ

Весняний День Великої Перемоги – світла життєва вершина, взята 65 років тому ціною величезних зусиль і жертв. Полегшено зітхнули того дня народи світу після найтяжчої з війн, про які знала світова історія.

Ранок 22 червня 1941 року змінив хід історії України та долю всіх народів СРСР. Початок війни обірвав звичайний ритм життя радянських людей. Тисячі молодих і літніх людей в абсолютній більшості з обуренням і патріотичним піднесенням сприйняли початок війни. 23 червня 1941 року відбулися багатолюдні мітинги, учасники зібрання одногосно прийняли резолюцію про щохвилину готовність кожного стати на оборону Батьківщини. Так, патріотичні промови студентів і співробітників Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка не лишилися порожніми гаслами. За підрахунками дослідників, лише за 18 днів з КДУ пішли на фронт 113 викладачів, 90 співробітників, понад 50 аспірантів і сотні студентів.

Лави регулярної армії поповнили 200 тисяч мешканців столиці, з них 13 тисяч узяли участь у боях за Київ. Близько 150 тисяч студентів і викладачів Київського університету стали бійцями 1-го Зведеного полку Київського військового округу. Зведений полк формувався в Київському піхотному училищі. Після двотижневої бойової підготовки бійці полку були розподілені між частинами, що обороняли Київ. Багато студентів університету потрапило до складу 600-го та 640-го полків 147-ї стрілецької дивізії полковника С. Потєхіна.

3 липня 1941 року у боях на фронті відзначився майбутній проректор Київського університету О.З. Жмудський. Перші бої були під Малином Житомирської області, потім – на Карельському фронті. У боях за висоту Ганкашвара О. Жмудський був двічі поранений, але відмовився полишати передову. За мужність і героїзм О. Жмудський був нагороджений орденом Великої Вітчизняної війни I ступеня.

Восени 1941 року під час запеклих боїв біля Мелітополя загинув секретар комсомольської організації КДУ, батальйонний комісар Ф. Яценко, а в листопаді 1941 р. під Ростовом-на-Дону загинув аспірант університету Р. Трюта.

Серед вихованців Київського університету, які особливо відзначилися в боях з гітлерівцями, виділяється постає Героя Радянського Союзу Валентина Сергійовича Гришка. У 1942 році його, студента факультету західних мов, було призначено до лав Червоної армії. Побував під Сталінградом, з боями пройшов до території Білорусії, був двічі важко поранений. Після видужання у званні старшини повернувся на фронт. Брав активну участь у боях за визволення Білорусії влітку 1944 р. Саме там, неподалік Гомеля, коло села Озерне, під час прориву німецької лінії оборони Валентин Гришко власноручно ліквідував кілька вогненних точок противника, а після загибелі командира роти взяв на себе командування підрозділом. Незважаючи на третє важке поранення, Валентин Гришко не покидав поля бою. За проявлену хоробрість 24 березня 1945 року Валентині Сергійовичу Гришку було присвоєне високе звання Героя Радянського Союзу.

Напад німецько-фашистських загарбників перервав працю установ народної освіти та педагогічної науки у м. Києві. Тисячі юнаків і дівчат – учнів старших класів – разом зі своїми вчителями добровільно пішли на фронт. Інші працювали в госпіталах, брали участь у спорудженні укріплень, допомагали збирати врожай, чергували в командах МПВО, санітарних загонах, навчалися на медичних курсах, допомагали евакуації людей і матеріальних цінностей. Багато вчителів і учнів пішло в партизанські загони і підпільні групи.

27 червня 1941 р. було прийнято постанову уряду СРСР «Про порядок вивезення і розміщення людських контингентів і цінного майна». Згідно з нею в перші дні війни почалася евакуація з Києва вищих та низки середніх навчальних закладів, наукових установ, десятків тисяч населення, особливо дітей та підлітків. Нарком України тимчасово переїхав до Харкова. Сюди ж переїхав Науково-дослідний інститут педагогіки. Київський університет було евакуйовано в м. Кзил-Орду (Казахстан), де на його базі й на базі Харківського університету було ство-

рено об'єднаний Український державний університет, ректором якого став О. Русько. Академія наук України переїхала до м. Уфи. Були евакуйовані київські Політехнічний, Медичний та інші інститути. Оперативна група Наркому України разом з Наркомом Росії влаштували в деяких школах РРФСР, куди були евакуйовані учні з України, зокрема з Києва, класи і групи з українською мовою навчання. Використовувалися навчальні плани і програми шкіл України, вчителями працювали педагоги, евакуйовані з Києва та інших українських міст.

Гітлерівське командування вважало, що падіння Києва – справа декількох днів. Але неодноразові спроби ворога заволодіти містом щент розбивались об стійкість воїнів Червоної Армії, населення міста і області, озброєних загонів з Харкова, Сталіно та інших промислових центрів республіки, які прийшли на допомогу Києву.

Війна принесла нечувані втрати і страждання всім жителям України. За період німецької окупації на території Української РСР було зруйновано понад 700 міст і селищ міського типу, понад 28 тис. сіл (40 % всіх зруйнованих під час війни населених пунктів СРСР), 16150 промислових підприємств, 27725 колгоспів, майже 33 тис. шкіл, технікумів і вузів, 18 тис. лікувальних закладів. Майже 10 млн жителів України залишилися без житла (до речі, як свідчить статистика, у роки Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. на території України було зруйновано 491 тис. житлових будинків). Німецькі загарбники вкрали і вивезли з України 330 тис. шедеврів мистецтва, понад 50 млн книг. З музеїв викрали понад 40 тис. найцінніших творів мистецтва, історичних реліквій, колекцій тощо, в тому числі безцінні нумізмічні колекції, стародавні рукописи, книги, колекції зброї Запоріжжя тощо. І до сьогодні ці вкрадені культурні цінності не повернуті.

На основі картотеки Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації за період з 1941 по 1945 рр. втрачено 16,2 млн рядових і сержантів Червоної Армії, 1,2 млн осіб офіцерського складу, 3–4 млн тих, хто зник безвісти; 5750 тис. становили військовополонені. За підрахунками, в полоні побувало 6,2 млн радянських військовополонених на всіх театрах воєнних дій на території СРСР. З них загинуло понад 4 млн, у тому числі на окупованих землях України близько 1,8 млн осіб. Якщо на початку 1941 р. було в Україні 41,9 млн людей населення, то в 1945 р. – залишилося 28,4 млн осіб, тобто населення України скоротилося майже на 14 млн. Людські втрати і руйнування в Україні за роки Великої Вітчизняної війни перевищують втрати будь-якої іншої країни. За роки окупації фашисти в Україні знищили в колгоспах більше 230 тис. господарських споруд, спалили 18 млн га посівів сільськогосподарських культур, вирубили 144 тис. га садів і виноградників, вивезли до Німеччини 4415 тис. т зерна і борошна тощо. Близько 2,5 млн юнаків і дівчат України було вивезено на каторжні роботи до Німеччини. Україна зробила величезний внесок у досягнення перемоги над нацистською Німеччиною та Японією. Щонайменше 5,3 млн осіб, або один із кожних шести мешканців України, загинули у Другій світовій війні (1939 – 1945 рр.). Матеріальні збитки в Україні після війни оцінювались у 286 млрд крб. Попри різні, часто полярні оцінки витоків війни, перебігу і значення її основних подій більшість дослідників визнають, що це була визвольна, справедлива війна, в ході якої український народ разом з іншими народами Радянського Союзу і Європи відстоював право на своє існування. Чим далі вглиб історії відходять події Великої Вітчизняної війни 1941 – 1945 рр., тим яскравіше постає перед світом велич подвигу старших поколінь, які у смертельному двобої з жорстоким ворогом вистояли і ціною неймовірних зусиль, принісши на вітар перемоги незчисленні жертви, подолали ворога.

У кожній державі, кожного народу є дати і події, які складають основу, опорні точки їхньої історії, підґрунтя історичної пам'яті та національної гордості. Для нас, для прийдешніх поколінь, такою знаковою віхою була і вічно буде Перемога у Великій Вітчизняній війні, 65 річчя якої ми зараз святкуємо.

В. Г. Федоренко, головний редактор